

EĞİTİLEBİLİR ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN MÜZİĞİ ALGILAYABİLME DURUMLARININ İNCELENMESİ (Malatya İl Örneği)

Doç. Dr. A. Metin KARKIN, İnönü Üniversitesi
Arş. Gör. Günsu YILMA, Nevşehir Üniversitesi

1. Giriş

Eğitim; bir toplumun kültürünün, değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması süreci; bu sürecin okul ve benzeri kurumlarda gerçekleştirilmesi faaliyetidir. Kurumlarda eğitim gören bireyler ele alındığında ise, bir uçta ayrı bir eğitimin diğer uçta birlikte eğitimin yer aldığı görülmektedir.

Ayrı eğitim, özel gereksinimli bireylerin, özür türüne ve derecesine bağlı olarak geliştirilen özel programlar çerçevesinde, özel eğitim personeli tarafından gerçekleştirilen eğitim; birlikte eğitim ise, özel gereksinimli ve normal bireylerin bir arada, normal sınıf öğretmenleri tarafından gerçekleştirilen eğitimidir. Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre gelişmiş ülkelerde nüfusun %10’unu, gelişmekte olan ülkelerde %13’ünü, Türkiye nüfusunun ise %12.29’unu özel gereksinimli bireyler oluşturmaktadır. Bu verilere göre şu an ülkemizde sekiz buçuk milyona yakın özel gereksinimli birey bulunduğu varsayılabilir. Toplumda tüm engellilerin onda birini zihinsel engellilerin oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu oranı Sucuoğlu; “Yapılan araştırmalar, toplumun (saptanabildiği kadarıyla) %1’inin hafif olgularla beraber en az %3’ünün zihinsel engelli olduğunu göstermektedir. Tüm dünya üzerinde, orta ve hafif derecedeki zihinsel engellilerin alınması kaydıyla, en az elli milyon zihinsel engelli insan olduğu kabul edilmektedir ve 2025 yılına kadar bu engellilerin dörtte üçünün gelişmekte olan ülkelerde bulunacağı tahmin edilmektedir. Baroff 1991 yılında toplumun %0.9’unun zihinsel özürlü olduğunu bildirirken, McLaren ve Bryson birçok epidemiyolojik çalışmanın sonucuna dayanarak tüm toplum tarandığında %1.25’inin zihinsel engelli olduğunu savunmuşlardır” şeklinde ifade etmiştir. (Sucuoğlu, 2009).

Türkiye’de yetişen eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, olumlu davranış ve düşüncelere sevk edilmesi, eğitimlerine yönelik çaba ve deneyimlere dikkat edilmesi son derece önem taşımaktadır. Çocuk, doğumuyla birlikte hayata gözlerini açmakta ve okulöncesi eğitimle başlayan bir sistemin içinde kendisini bekleyen bir programa dahil edilmektedir. Her bireyin gereksinim duyduğu tüm eğitim programları içerisinde sanat eğitiminin farklı bir yeri bulunduğu söylenebilir. Müzik eğitimi

alanında, eğitilebilir zihinsel engelli çocuklara yetenekleri ve gelişimsel özelliklerine göre müzik eğitimi yolu ile çeşitli alanlarda değişik beceriler kazandırılması, ayrıca nitelikli, multi disiplinler çalışma planı ve programlarının hazırlanmasında da özel eğitim okullarının ve rehabilitasyon merkezlerinin rolü çok fazladır.

Özel eğitimi Demir, “Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitime “özel eğitim” denir” (Demir, 2007) tanımı ile ifade etmiştir. Diğer bir tanıma göre ise, “Özel eğitim; Türk Milli Eğitimi’nin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim gerektiren bireylerin, toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, çevresine uyum sağlayabilen üretici ve mutlu bir yurttaş olarak yetişmelerini, kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri için temel yaşam becerilerini geliştirmelerini, uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç gereç kullanarak; ilgileri, ihtiyaçları, yetenekleri ve yeterlilikleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanları ve hayata hazırlanmalarını amaçlar...” (Özgür, 2008).

Günümüzde, özel eğitim gerektiren birçok birey bulunmakta ve özel gereksinimli bireylere, engel gruplarına göre eğitimleri özel eğitim okulları tarafından verilmektedir. Zihin engelli birey kendisini ifade edebildiği ve kendi ihtiyaçlarını bağımsız olarak karşılayabildiği düzeyde toplum içerisinde bağımsız olarak yaşayabilmesi ve kabul görmesi söz konusudur. Bu bağlamda, özel eğitim okullarında, bireyin günlük yaşam becerilerini kazanabilmesi önem taşımaktadır.

“Her çocuk bir diğerinden farklıdır. Her çocuğun kendine özgü bedensel, bilişsel, sosyal ve duygusal bir yapısı vardır. Bazı çocuklar bilişsel davranışlarda, duyuşsal özelliklerde, iletişim becerilerinde ve motor işlevlerde yetersizlik göstermektedir. Bu gelişim alanlarındaki bir ya da birden fazla yetersizlik, çocuğu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Gelişim alanlarındaki yetersizliklerinden dolayı olumsuz yönde etkilenen çocuklarda genel eğitim hizmetleri yetersiz kalmakta ve özel eğitim hizmetlerine gereksinim duyulmaktadır” (Oğur, 2007).

1.1. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Kişilik Özellikleri

Genel olarak, zihinsel engelli çocuklar akademik alanlarda, (okuma, yazma, matematik gibi) zorluk yaşar, konuşma problemleri gösterir, dikkatini kısa süreli toplayabilir, bilgiyi geri çağırma ve transfer etme problemleri yaşar ve bilgileri aklında ancak kısa bir süre için tutabilir. Bu nedenledir ki, eğitim programlarında bol tekrar çok önemlidir.

- Duygu ve düşüncelerini açık ve bağımsız olarak ifade edemezler.
- Kendilerine güvenleri azdır.
- Bağımsız hareket etmekten çekinirler.
- Bir işi sonuna kadar sürdüremezler. Kolayca yorulurlar.
- Sorumluluk almaktan kaçınırlar. Geç ve güç dostluk kurarlar.
- Birlikte bulundukları kişilerin duygu ve düşüncelerine ilgi ve saygı duymazlar.

Normal gelişim gösteren bireyler gibi özel gereksinimli bireylerin de eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanma hakkı vardır ve olmalıdır. Özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak

yaşamaları ancak bu şekilde söz konusu olabilecektir. Kişilik özelliklerinden yola çıkarak zihinsel engellilerin bağımsız yaşam becerileri ise, Başarı İçin Gerekli Temel Beceriler; Uyum İçin Gerekli Beceriler, Toplumsal Uyum Becerileri, Meslek Öncesi ve Mesleki Beceri alanlarından oluşmaktadır. Bağımsız yaşam becerilerinin bu denli ayrıntılı olarak ele alınması ve sınıflandırılması zihin engelli bireylerin bağımsız yaşamaya hazırlanmalarına verilen önemi göstermektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma; eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, müziğe olan ilgisi, onların müziksel algılarının gözlenmesi, incelenmesi, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinde müziksel faaliyetlerde bulunmaları, gerek bireysel gerek grup eğitimlerinde uyum içinde olmaları, kaynaştırma eğitimlerinde yaşlılarıyla müzikal aktivitelerde yer almaları, kendilerini müzik ile daha rahat ifade edebilmelerine yardımcı olabilmek amacıyla yapılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Özel eğitim okullarında ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim alan zihinsel engelli çocuklara verilen müzik eğitimi önemli rol oynamaktadır. Bu eğitim yolu ile zihinsel engelli çocukların müziğe olan ilgilerinin artması, müziksel aktivitelerde ve çalışmalarda uyum içerisinde olmaları, sosyal ve kültürel faaliyetlerde yer alabilmeleri, yaşlıları ile kaynaştırma eğitimi yapabilmeleri, karşılaştıkları ve yaşadıkları sorunları çözebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

1.4. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, özel eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim gören engelli çocukların (7-11 yaş arası/İlköğretim birinci kademe eğitilebilir zihinsel engelli çocukların) müziği algılanmalarına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda geliştirilmiş olan anket soruları, bireysel çalışma ortamında (bire bir) uygulanmış, uygulama sonucunda elde edilen veriler SPSS (The Statical Packet for Social Scinces) paket programına aktarılarak, istatistiksel çözüm yapılmıştır. Araştırmada ayrıca örneklem olarak, Malatya ilinde bulunan özel eğitim okulları ve bu okullarda eğitim alan 7-11 yaş arası (ilköğretim birinci kademe-50 öğrenci) eğitilebilir zihinsel engelli öğrenci grubu ele alınmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmaya, Malatya ilinde yaşayan 7, 8, 9, 10, 11 yaşlardan 10’ar tane eğitilebilir zihinsel engelli öğrenci alınmıştır. Bu öğrencilerin 22 (%44) tanesini kız, 28 (%56) tanesini erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

2. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların müziği algılayabilme durumlarının incelenmesine yönelik uygulanan anket çalışmasında elde edilen bulgulara ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Çeşitli Görseller ve Bu Görsellere Paralel Olarak Dinledikleri Sesler ile İlgili Doğru Tahmin Puanı Ortalamalarının Yaşa Göre Farklaşması

	Grup	N	Ort	Ss	KW	P
Doğru Tahmin Ortalamaları	7	10	7,000	2,309	2,446	0,654
	8	10	8,200	1,317		
	9	10	7,900	1,663		
	10	10	7,900	1,853		
	11	10	8,300	1,494		

Araştırmaya katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların doğru tahmin puanı ortalamalarının yaş değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis H-Testi sonuçlarına göre; grup ortalamaları arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. (KW=2,446; p=0,654>0,05). Üç ayrı yaş grubundaki eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilerin, müziği algılayabilme durumlarına yönelik doğru tahminleri benzer düzeydedir.

Tablo 2. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların, Sokakta Oynayan Çocuklar Görseli ile Buna Paralel Olarak Dinledikleri Sesi Algılama Durumlarına Yönelik Doğru Tahminlerinin Yaşlara Göre Dağılımı

Yaş	Yanlış		Doğru		P
	N	%	N	%	
	N	%	N	%	
7	3	% 30,0	7	% 70,0	0,036*
8	0	% 0,0	10	% 100,0	
9	0	% 0,0	10	% 100,0	
10	2	% 20,0	8	% 80,0	
11	0	% 0,0	10	% 100,0	

Tablo 2’den de izlendiği gibi, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların sokakta oynayan çocuklar

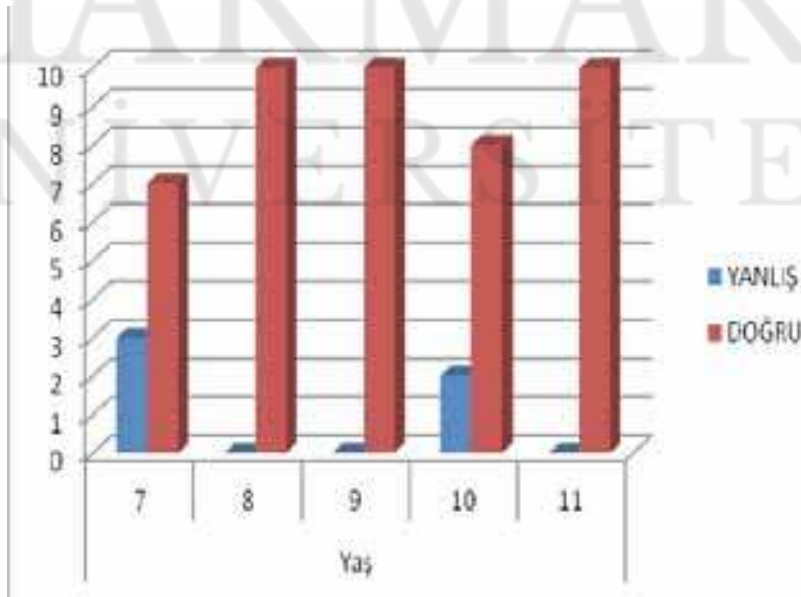
görseli ile buna paralel olarak dinledikleri sesi algılama durumlarına yönelik doğru tahminleri, yaşlar ile karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. ($x^2=6,667$; $p=0,036<0,05$). Farklı yaşlardaki öğrencilerin, sokakta oynayan çocukların seslerine karşı daha duyarlı oldukları; diğer 9 görsel ve buna bağlı olarak dinledikleri seslere göre doğru tahminlerinin yaşlarla istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi bulunamadığı belirlenmiştir ($p<0,05$).

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların Doğru Tahmin Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşması

Gruplar	Kız		Erkek		MW	p
	Ort	Ss	Ort	Ss		
Doğru Tahmin Ortalamaları	7,909	1,900	7,821	1,656	279,5	0,569

Tablo 3’te görüldüğü üzere, araştırmaya katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, çeşitli görseller ve bu görsellere paralel olarak dinledikleri müzikleri algılayabilme durumlarında, doğru tahmin puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney-U sonucuna bakıldığında; grup ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel açıdan bir anlam bulunmamasına rağmen, (Mann Whitney U=279,5; $p=0,569>0,05$), kız ve erkek öğrencilerin dinledikleri müziklerin çeşitli görseller ile eşleştirilmesine yönelik doğru tahmin ortalamalarının benzer olduğu görülmektedir. Ayrıca, 10 farklı sesin 10 farklı görsel ile eşleştirilmesinin cinsiyete göre farklılaşması ayrı ayrı incelendiğinde, doğru tahminler ile cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı söylenebilir ($p<0,05$).

Grafik 1. Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların, Müziği Algılayabilme Durumlarının Çeşitli Görseller ve Bu Görsellere Paralel Olarak Dinledikleri Sesler ile Eşleştirme Durumlarının Yaş ve Doğru/Yanlış İlişkisine Göre Dağılımı

Grafik 1'e göre, Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların müziği algılayabilme durumlarının dinledikleri çeşitli sesler ile bu seslere paralel olarak çeşitli görselleri eşleştirme durumlarının yaş ve doğru/yanlış ilişkisine göre dağılımına bakıldığında; 8, 9 ve 11 yaşındaki çocukların 7 ile 10 yaşındaki çocuklara kıyasla, doğru tahminlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

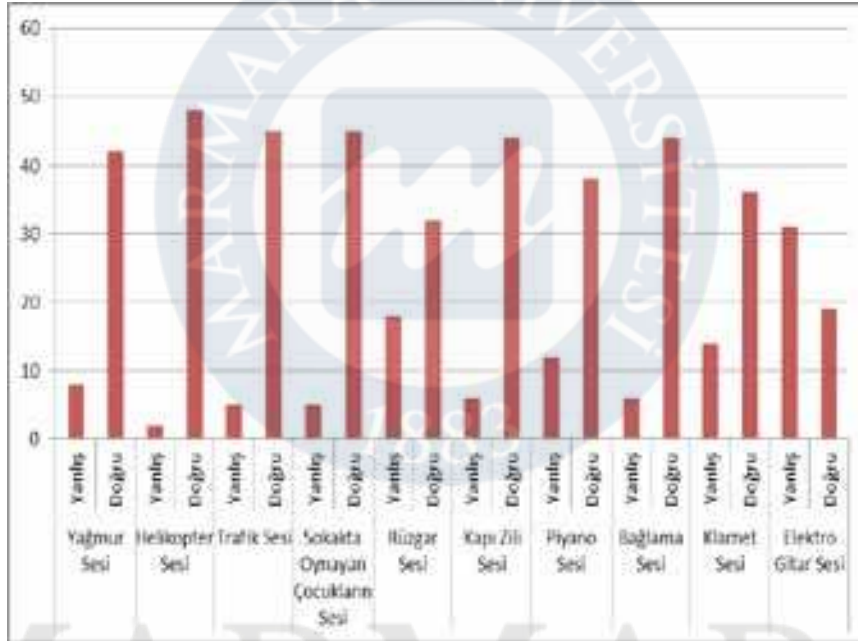
Tablo 4. Araştırmaya Katılan Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların, Dinledikleri Seslere Paralel Olarak Çeşitli Görselleri Eşleştirme Durumlarının Genel Dağılımı

		N	%
Yağmur Sesi	Yanlış	8	16,7
	Doğru	42	83,3
Helikopter Sesi	Yanlış	2	6,7
	Doğru	48	93,3
Trafik Sesi	Yanlış	5	6,7
	Doğru	45	93,3
Sokakta Oynayan Çocukların Sesi	Yanlış	5	10,0
	Doğru	45	90,0
Rüzgar Sesi	Yanlış	18	36,7
	Doğru	32	63,3
Kapı Zili Sesi	Yanlış	6	10,0
	Doğru	44	90,0
Piyano Sesi	Yanlış	12	33,3
	Doğru	38	66,7
Bağlama Sesi	Yanlış	6	13,3
	Doğru	44	86,7
Klarnet Sesi	Yanlış	14	26,7
	Doğru	36	73,3
Elektro Gitar Sesi	Yanlış	31	70,0
	Doğru	19	30,0

Tablo 4'te görüldüğü üzere, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların dinledikleri seslere paralel olarak çeşitli görselleri eşleştirme durumlarının genel dağılımına bakıldığında, 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun sırasıyla %83.3'ünün yağmur sesini, %93.3'ünün helikopter ve trafik sesini, %90'ının sokakta oynayan çocukların seslerini, %63.3'ünün rüzgar sesini ve %90'ının kapı zili sesini çeşitli görseller ile doğru eşleştirdiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun, görsellerle birlikte dinledikleri bu sesleri algılama düzeyinde bire bir eşleme yüzdesinin yüksek olduğu da söylenebilir.

Ayrıca, 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun dinledikleri enstrüman seslerini çeşitli görseller ile birlikte bire bir eşleştirmelerinde %66.7’sinin piyano sesini, %86.7’sinin bağlama sesini, %73.3’ünün klarnet sesini ve %30’unun ise elektro gitar sesini çeşitli görseller ile doğru eşleştirdikleri görülmektedir. Bu oranların diğer sesleri algılama düzeylerine kıyasla daha düşük olduğu görülsede bulundukları yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir.

Grafik 2. Araştırmaya Katılan Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocukların, Dinledikleri Seslere Paralel Olarak Çeşitli Görselleri Eşleştirme Durumlarının Genel Dağılımı

3. Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, eğitilebilir zihinsel engelli çocukların müziği algılayabilme durumlarının incelenmesi isimli araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlardan yola çıkılan çeşitli öneriler bir araya toplanarak değerlendirilmiştir.

3.1. Sonuçlar

1. Araştırmaya, Malatya ilinde yaşayan 7, 8, 9, 10, 11 yaşlardan 10’ar tane eğitilebilir zihinsel engelli öğrenci alınmıştır. Bu öğrencilerin 22 (%44) tanesini kız, 28 (%56) tanesini erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmüştür.

2. Araştırmaya katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların çeşitli görseller ve bu görsellere paralel olarak dinledikleri sesler ile ilgili doğru tahmin puanı ortalamalarının yaşa göre farklılaşmasında üç ayrı yaş grubundaki (8-9 ve 10 yaş) eğitilebilir zihinsel engelli öğrencilerin, müziği algılayabilme durumlarına yönelik doğru tahminlerinin benzer düzeyde oldukları görülmüştür.

3. Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların sokakta oynayan çocuklar görseli ile buna paralel olarak dinledikleri sesi algılama durumlarına yönelik doğru tahminleri, yaşlar ile karşılaştırıldığında aralarında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Farklı yaşlardaki öğrencilerin, sokakta oynayan çocukların seslerine karşı daha duyarlı oldukları; diğer 9 görsel ve buna bağlı olarak dinledikleri seslere göre doğru tahminlerinin yaşlarla istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı belirlenmiştir.

4. Araştırmaya katılan eğitilebilir zihinsel engelli çocukların, çeşitli görseller ve bu görsellere paralel olarak dinledikleri müzikleri algılayabilme durumlarının grup ortalamaları arasındaki farklılığında istatistiksel açıdan bir anlam bulunmamasına rağmen, kız ve erkek öğrencilerin dinledikleri müziklerin çeşitli görseller ile eşleştirilmesine yönelik doğru tahmin ortalamalarının benzer olduğu görülmüştür. Ayrıca, 10 farklı sesin 10 farklı görsel ile eşleştirilmesinin cinsiyete göre farklılaşması ayrı ayrı incelendiğinde, doğru tahminler ile cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

5. Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların dinledikleri seslere paralel olarak çeşitli görselleri eşleştirme durumlarının genel dağılımına bakıldığında, 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun sırasıyla %83.3'ünün yağmur sesini, %93.3'ünün helikopter ve trafik sesini, %90'ının sokakta oynayan çocukların seslerini, %63.3'ünün rüzgar sesini ve %90'ının kapı zili sesini çeşitli görseller ile doğru eşleştirdiği görülmüştür.

6. Araştırmaya katılan 50 eğitilebilir zihinsel engelli çocuğun dinledikleri enstrüman seslerini çeşitli görseller ile birlikte bire bir eşleştirmelerinde %66.7'sinin piyano sesini, %86.7'sinin bağlama sesini, %73.3'ünün klarnet sesini ve %30'unun ise elektro gitar sesini çeşitli görseller ile doğru eşleştirdikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

3.2. Öneriler

1. Kaynaştırma programlarında (ilköğretimle ortak yürütülen), sınıflarda işbirliği yapacak ekip çalışanları içerisinde müzik öğretmenleri de yer almalıdır. Bu ekiple uygulanacak çalışmalarda çeşitli aktiviteler müzikle desteklenerek, müziksel algıyı geliştirmeye yönelik bu çalışmalarda uzmanlar arası işbirliği sağlanmalıdır. Eğitilebilir zihinsel engelli ve tüm engelli çocukların, yaşlılarıyla sosyal ve düşünsel bağlamda bütünlük içerisinde olmalarına, paylaşımlarına ve çalışmalarına gereken özen gösterilmelidir.

2. Bireyselleştirilmiş eğitim programlarında müziği kullanarak çeşitli öğretim metodları hazırlanmalıdır. Ayrıca, eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar ve tüm engelli çocuklara müziksel algıyı geliştirmeye yönelik öğretim ortamları ve programları geliştirilmesi için çaba gösterilmelidir.

3. Eğitilebilir zihinsel engelli çocukların sosyal ve duygusal davranışlarını düzeltmek, hareketle ilgili becerilerini geliştirmek, iletişimini düzeltmek, okul öncesi ve okul dönemi becerilerini öğretmek, boş zaman aktivitelerini sağlamak için bu çalışma doğrultusunda müziksel algılamayı geliştirici daha fazla çalışmalara yer verilmelidir.

4. Özel Eğitim Okulları, Rehabilitasyon Merkezleri ve M.E.B'nca yönetilen kaynaştırma okul programlarında müzik derslerine ve ders içeriklerine konulmak üzerine mevcut olan programlar incelenerek, daha sağlıklı ve verimli bir program modelinin oluşturulması açısından yeni program çalışmalarına yer verilmelidir.

5. Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar ve diğer engelli çocuklar için müziksel algıyı geliştirmeye yönelik hazırlanacak çeşitli çalışmalar içerisinde enstrüman bilgisi sınanıp, enstrümanı tanıma-öğrenme metodu olarak kullanılıp, onlara enstrüman sevgisi aşılanmalıdır. Ayrıca, çeşitli sesler ile çeşitli görseller arasında anlam ilişkisi kurmalarına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmasına özen gösterilmelidir. Bu alanla ilgili çalışmalarda küçük yarışmalar ve aktiviteler düzenlenerek motivasyonlarının ve katılımlarının artırılmasına daha fazla yer verilmelidir.

6. Eğitilebilir zihinsel engelli ve tüm engelli çocukların sorunlarının çözülmesi ve problemlerin daha aza indirgenmesi açısından, özel eğitim uzmanları bilimsel platformlarda daha sık bir araya gelmeli, problemleri tartışmalı, sorunlara yeni çözüm önerileri ile yaklaşmalıdır. Ayrıca, bu alanda sık sık çeşitli sempozyum / konferansların düzenlenmesine çaba gösterilmelidir.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

KAYNAKLAR

- Bakkaloğlu, H. (2009). *Zihinsel Engelliler ve Eğitimi.* , Ankara: Kök Yayıncılık.
- Demir, A. (2007). *Özel Eğitim.* <http://www.rehabilitasyon.com/action/makale>
- Oğur, H. (2007). *Özel Eğitim ve Zihin Engelli.* <http://www.rehabilitasyon.com/action/makale>
- Özgür, İ. (2008). *Engelli Çocuklar ve Eğitimi, Özel Eğitim.* Adana: Karahan Kitabevi.
- Sucuoğlu, B., Kırcaali, İ.G., Tekin, İ. E., Kaner, S., T.C.Başbakanlık Özürlüler İdaresi, Özürlülük Araştırmaları ve İstatistik Dairesi Başkanlığı. (2006). *Özürlülük Araştırmaları, Türkiye Özürlüler Araştırması Temel Göstergeleri.* Ankara, 2002.
- Yılma, G. (2010). *Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Müziksel Algının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ